

Musiqiy savodxonlik

2

Musiqiy savodxonlik 2-sinf

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

Ta'limni rivojlantirish markazi huzuridagi
Ilmiy-metodik kengash tomonidan tavsiya etilgan.

Toshkent – 2023

UO'K 78(075.3)
KBK 85.31ya72
Ch 45

N.P.Cheryomuxina

Musiqiy savodxonlik: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. /
N.P.Cheryomuxina. – Toshkent: "Novda Edutainment", 2023. – 72 b.

Taqrizchilar:

- I.M.Mirtolipova** – San'atshunoslik falsafasi doktori. O'zDK qoshidagi
B.Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati institutining
ilm-fan va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
- M.V.Isayeva** – Toshkent shahar Yunusobod tumani T.Sodiqov nomidagi
1-bolalar musiqa va san'at maktabining "Musiqa nazariyasi"
bo'limi oliy toifali o'qituvchisi

Shartli belgilar

**Savol va
topshiriqlar**

Tinglang

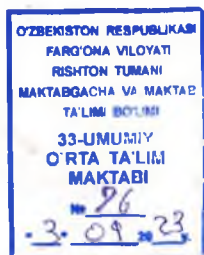
Ko'ring

**Ijodiy
topshiriq**

**Pianinochi
dasturida
ishlash**

Salom, o'quvchi!

Musiqa siz uchun ertakona tovushlar olamini ochib beradi. Mazkur darslik orqali siz turli cholg'u asboblari bilib olasiz. Mashhur musiqiy asarlar bilan tanishasiz. Musiqiy savodxonligingiz oshadi. Musiqani tinglash, his qilish va uni tushunishni o'rganasiz.

Sizga omad tilaymiz!

O'ZBEKISTON MADHIYASI

- ✦ Davlat madhiyasini ijro etayotganda o'zini tutish qoidasini esga oling.
- ✦ O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining she'r muallifi va bastakori kimlar ekanini ayting.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MADHIYASI

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot!
Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

NAQAROT:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas imoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

NAQAROT:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

VATANJONIM – VATANIM!

*P.Mo'min so'zi,
D.Omonullayeva musiqasi*

Vatanjonim – Vatanim,
Ko'zim quvna b ko'rganim.
Istiqloldan kulganim,
O'zbekiston – gulshanim!

Bahra olib bag'ringdan,
Ulg'ayaman mehringdan.
Vatanjonim – Vatanim,
O'zbekiston – gulshanim!

SHERMAT YORMATOV

- ♦ Kimlar musiqachi va qo'shiqchi deb atalishini esga oling.
- ♦ Qo'shiqlarni kimlar yozadi?
- ♦ Kimni bastakor deb ataymiz?

Xor – bu bir vaqtning o'zida kamida ikkita va undan ortiq ovoz bilan kuylaydigan qo'shiqchilar guruhi. Xor cholg'ular jo'rligida yoki cholg'ular jo'rligisiz ijro etilishi mumkin.

A kapella – bu cholg'ular jo'rligisiz ijro etiladigan xor.

Ayollar, erkaklar, aralash va bolalar ishtirokidagi xor turlari mavjud. Xorga dirijyor yoki xormeyster rahbarlik qiladi.

Shermat Yormatov – O'zbekiston xalq artisti, mashhur bastakor va dirijyor.

Shermat Yormatov 60 yildan ortiq umrini musiqaga bag'ishlagan. U bolalar xori uchun cholg'ular jo'rligida yoki cholg'ular jo'rligisiz ijro etiladigan yuzlab musiqiy asarlar yozgan.

3

SOG'LOM AVLOD QO'SHIG'I

*T.Bahromov she'ri,
Sh.Yormatov musiqasi*

Quyosh bo'lsin, Oy bo'lsin, } (x2)
O'zbekiston boy bo'lsin.
Menga atlas, ukamga } (x2)
Gijinglagan toy bo'lsin.

Naqarot:

Dadam yuzga kirsinar, } (x2)
Ayam yuzga kirsinar.
Bizlar yuzga kirganda } (x2)
Yonimizda yursinar.

2. O'saversin bo'yimiz,
Tinchlik orzu, o'yimiz.
Bu dunyoda bor bo'lsin
O'zbekiston – uyimiz.

Naqarot:

Yursak gulzor bog' bo'lsin,
Ko'kragimiz tog' bo'lsin.
Istiqloлга boshlagan
Yurtboshimiz sog' bo'lsin.

Naqarot:

Dadam yuzga kirsinar,
Ayam yuzga kirsinar.
O'zbekiston to'yining
Yuz yilligin ko'rsinar.

ORKESTR

Orkestr – bu turli cholgʻu asboblarda musiqiy asar ijro etadigan musiqachilarning katta guruhi.

Orkestrdagi eng muhim inson – bu **dirijyor**. U qoʻlidagi tayoqcha yordamida orkestrni boshqaradi. Musiqachilar kuyni uning qoʻl harakatlariga qarab ijro etadilar.

4

- ♦ Simfonik orkestr ijrosida musiqa tinglang.
- ♦ Qaysi cholg'u asboblarning ovozi eshitganingizni ayting.

5

- ♦ O'zbek milliy cholg'ulari orkestri ijrosida musiqa tinglang.
- ♦ Qaysi milliy cholg'u asboblarning ovozi eshitganingizni ayting.

Cholg'u asboblari guruhlarini eslang.

Quyidagi rasmlar ichidan torli-kamonli, torli tirnama, zarbli, klavishli, misli puflama va yog'ochli puflama guruhiga tegishli bo'lgan cholg'u asboblari toping.

SIMFONIK ERTAK

“Petya va bo’ri” simfonik ertagi tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu asar bastakor Sergey Prokofyev tomonidan simfonik orkestrdagi turli cholg’u asboblari tovushining o’ziga xos xususiyatlarini bolalarga tanishtirish uchun maxsus yozilgan. Ertakdagi har bir qahramonning tovushi o’ziga mos cholg’u asbobi bilan ifodalangan.

PETYA

Violonchel

Alt

Skripkalar

6

Fleyta

QUSH

7

Goboy

O'RDAK

8

Klarnet

MUSHUK

9

Fagot

BOBO

10

O'ZBOKISTON RESPUBLIKASI
 QASHG'ARONA VILOYATI
 QASHG'ARON TUMANI
 MAKTABGACHA VA MAKTAB
 TALIM BO'LIM
 33-UMUMIY
 O'RTA TA'LIM
 MAKTABI
 № 86
 30.06.2023

17

Valtornalar

BO'RI

11

OVCHILAR

Litavralar,
katta baraban

12

Petya maysazorda tanish Qushcha va O'rdakni uchratib qoladi. Ular qaysi biri haqiqiy qush ekani haqida bahslashar edi.

Kutilmaganda qushlardan biriga tashlanishga shay turgan Mushuk paydo bo'ladi.

Biroq shu zahoti Qush ucha solib daraxtga qo'nadi, O'rdak esa hovuzga sho'ng'ishga ulguradi.

Bobosi kelib, o'rmonda Bo'ri izg'ib yurgani va ehtiyot bo'lish kerakligi haqida nabirasini ogohlantiradi.

Shu payt uzoq kuttirmay, Bo'ri ham paydo bo'ladi. Mushuk daraxtga chiqib oladi, O'rdak esa bemahal qirg'oqqa chiqqanida, Bo'ri uni bo'g'izlaydi.

Qush Petyaning iltimosi bilan Bo'rini chalg'itib turadi, bola Bo'riining dumiga arqon tashlaydi. Yetib kelgan ovchilar Petya bilan birgalikda Bo'rini bog'laydilar va uni hayvonot bog'iga olib ketishadi.

Voqea simfonik orkestr sadolari ostida barcha qahramonlarning

tantanali yurishi bilan tugaydi.

Bu ertakdagi har bir qahramonning ovozini tavsiflovchi so'zlarni tanlang.

Muhim

Quvnoq

Ozod

Yuqori

Og'ir

Hirqiroq

Qat'iy

Sekin-asta

Yengil

Yorug'

Past

Keskin

Baland
ovoz
bilan

Muloyim

Mug'ombir

Qo'rqinchli

- ✦ Sizga ertak yoqdimi?
- ✦ Sizningcha, ertak nimasi bilan qiziq, voqeasimi yoki unga qanday musiqa jo'r bo'lganimi?

MUSIQIY IFODA VOSITALARI

- ♦ Quvnoq qo'shiq kuylaganingizda o'zingizni qanday his qilasiz?
- ♦ Sokin musiqani tinglaganingizda nimani his qilasiz?
- ♦ Musiqa yana qanday bo'lishi mumkin?

Musiqa turli his-tuyg'ularni ifodalaydi. Musiqa shovqinli va sokin, qo'rqinchli va lirik bo'ladi. Musiqa nafaqat quvonch va qayg'uni, balki hayrat va zavqni ham ifodalashi mumkin.

Musiqa hayajonli, ta'sirchan, esda qolarli va rang-barang bo'lishi uchun unga musiqiy ifoda vositalari yordam beradi.

DINAMIKA**KAYFIYAT****OHANG****TEMBR****TEMP****REGISTR**

Ohang musiqiy ifoda vositasi sifatida kuyning eng kichik qismi hisoblanadi.

Ohang har xil bo'ladi: bir tekis, raqsbop, tantanavor. Ohangsiz musiqa mavjud bo'la olmaydi.

Musiqada **lad** (turli balandlikdagi tovushlar uyg'unligi) muhim ahamiyatga ega. Bu uning quvnoq yoki qayg'uli kayfiyatda ekanini ifodalaydi.

Major – quvnoq kayfiyat. **Minor** – qayg'uli kayfiyat.

Major

Minor

Musiqiy ifoda vositalaridan biri – bu tembr.

Tembr – bu tovush sifati, musiqiy tovushning xususiy belgilaridan biri. Aynan tembr orqali siz turli tovushlarni, masalan, onangiz, dadangiz, buvingiz, bobongizning ovoqlarini ajrata olasiz.

Registr bu tovush balandligi, ya'ni musiqadagi eng past va eng baland tovushlar o'rtasidagi masofa hisoblanadi. Registr yuqori, o'rta va past bo'ladi.

- “Uycha” ertagiga yozilgan yozilgan qo'shiqni topib tinglang.
- Ertakdagi har bir qahramonning tovushi qaysi registrda ekanini toping.

Dinamika – bu tovush kuchi.

Musiqadagi tovush kuchi quyidagicha ifodalanadi:
f (forte) – kuchli, baland; p (piano) – kuchsiz, sekin.

Antonio Lucho Vivaldi – italyan bastakori, mohir skripkachi, o'qituvchi va dirijyor. Uning otasi ham skripkachi bo'lgan va bolaligida Antonio skripka chalishni otasidan o'rgangan.

1691-yilda Vivaldi o'zining birinchi asarini yaratgan. Uning eng mashhur asari – bu “Yil fasllari”. Ushbu asar ikki qismdan iborat bo'lib, u hosilni yig'ib olgan dehqonlarning quvonchi va sokin tun osoyishtaligini ifodalaydi.

13

Kuz. 1-qism

14

Kuz. 2-qism

- ♦ “Kuz” asarining ikkala qismini tinglang.
- ♦ Ulardan qaysi birida musiqa dehqonlar quvonchini ifodalaydi?
- ♦ Qaysi qismida sokin, osoyishta tunni ifodalovchi kuy yangraydi?
- ♦ Musiqiy ifodaning qanday vositalari sizga buni tushunishga yordam beradi?

MUSIQA KAYFIYATI

Biz hammamiz turlicha kayfiyatli odamlarmiz. Kimdir tabiatan quvnoq bo'ladi va doim o'zini yaxshi his qiladi. Kimdir esa charchagan yoki g'amgin kayfiyatda yuradi.

- Rasmlarga qarang. Bolalarning kayfiyati qandayligini ayting.

Omad kelganda, quvonamiz va zavqlanamiz. Agar biror ishni uddalay olmasak, xafa bo'lamiz va qayg'uga botamiz. Bu hissiyotlarni musiqa ifodalay oladi.

Lad – bu musiqaadagi kayfiyat. Agar lad shodon va quvnoq kayfiyatli bo'lsa – **major**, aksincha, qayg'uli yoki ma'yus kayfiyatli bo'lsa **minor** deb ataladi.

Bo'lgan ekan, bir senyor,
Ismin derkanlar – Major.
Tabassum-la yurarkan,
Xoxolab ko'p kularkan.

Yonida boshqa senyor,
Ismin derkanlar – Minor.
Ko'p yig'lar ekan g'amgin,
Hazel bilmas va tushkun.

Ahil bo'lib, qo'shnilar,
Har kim o'z ishin qilar.
Musiqaqa xizmatda,
Tolmaskanlar, albatta.

Bastakor P. I. Chaykovskiyning “Yil fasllari” musiqiy asaridan parcha tinglang.

15

- ✦ Bu musiqa qanday kayfiyat ulashadi?
- ✦ Bu qanday lad? Majormi yoki minormi?
- ✦ Sevimli qo'shig'ingizni kuylaganingizda kayfiyatingiz qanday bo'ladi?

TEMP VA RITM

Siz musiqa baland va past, qayg'uli va quvnoq bo'lishi mumkinligini bilib oldingiz. Bundan tashqari, musiqa tez va sekin bo'lishi mumkin.

Musiqadagi tezlik **temp** deb ataladi.

Bastakor S. Prokofyevning “Maysazor uzra Oy kezar” asarini tinglang.

16

Jo'shqin kayfiyatdagi “Andijon polkasi” kuyini tinglang.

17

- ♦ Tezlik qayerda yuqori va qayerda past bo'ldi?
- ♦ Bu musiqalarning tabiati qanday?
- ♦ Bunday musiqalarni eshitganda nima qilishni xohlaysiz?

“Andijon polkasi” – bu raqs.
Raqsda **ritm** juda muhim.

Ritm – bu tovushlar orasidagi pauzalarning tez yoki sekin almashinishi.

Hamma joyda biz tovushlar ritmini uchratamiz.

Rasmlarga qarang va bu predmetlarning tovush ritmini takrorlashga harakat qiling.

Marsh – bu musiqiy janr. Marsh – nihoyatda ritmik musiqa.

Bastakor V.A. Motsartning
“Turkcha marsh” kuyini tinglang.

Tez aytishni yodlang.

Savatdagi sariq sabzi
Sarg'ayibdi, so'libdi.
Saodat-chi, sabzilarni
Suvga solib qo'yibdi.

RAQS

Raqs – bu musiqa ostidagi harakat.

Dunyoda raqslarning turi juda ko'p. Har bir xalqning o'z sevimli raqsi bor.

Lazgi – o'zbek xalq raqsi.

Vals – sokin bal raqsi.

Polka – tez va sho'x raqs.

- ♦ Lazgi raqsining musiqasi qanday yangraydi?
- ♦ Polka raqsining musiqasi qanday yangraydi?
- ♦ Vals musiqasi qanday yangraydi?

g'amgin

tez

**tetik-
quvnoq**

jarangdor

yengil

**vazmin-
xotirjam
ohangda**

bayramona

nafis

quvnoq

**ritmik
tarzda**

sokin

qayg'uli

g'ayratli

tinch

baland ovozda

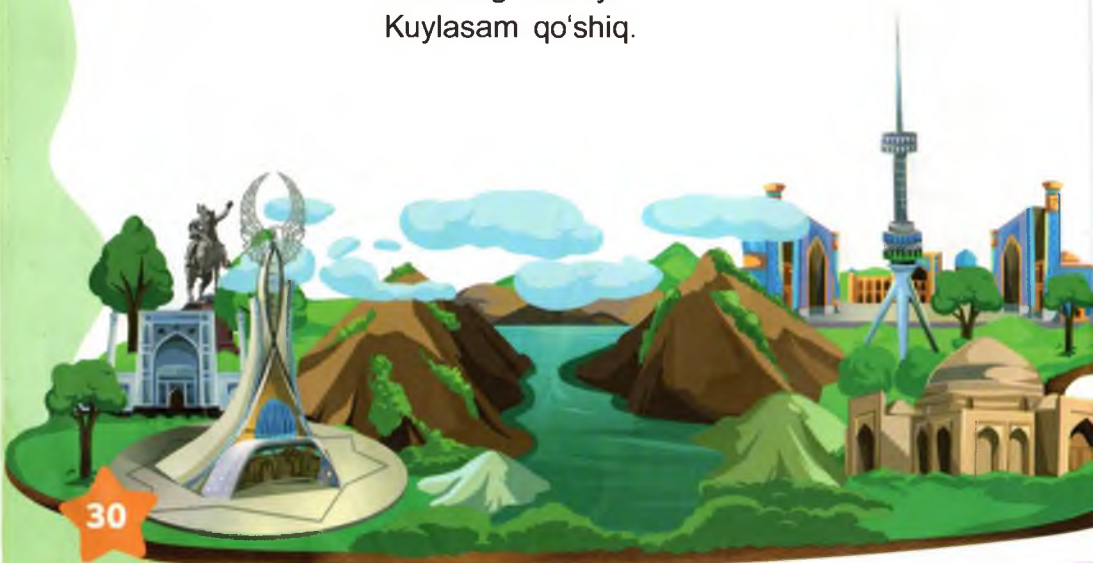
QO'SHIQ AYTIB

Qo'shiq aytib Vatanning,
Qushlarin sayrataman.
Kuyimga jo'shqin qo'shib,
Rom etib o'ynataman.

Qo'shiq, qo'shiq
Dilimda qo'shiq,
Har tong tinmay
Kuylasam qo'shiq.

Do'stlarim ham men bilan,
Baravar aytar qo'shiq.
San'atsevar dil elim,
Qalblarda yashar qo'shiq.

Qo'shiq, qo'shiq
Dilimda qo'shiq,
Har tong tinmay
Kuylasam qo'shiq.

SAF QO'SHIG'I

*Zahro Hasanova she'ri,
Xurshida Hasanova musiqasi*

23

Qani, qadam tashladik,
Dadil yura boshladik.
Shaxdam bos, olg'a, do'stim,
Qatordan qolma, do'stim!

Dovonlardan o'tamiz,
Manzillarga yetamiz,
Birga yursak, birga bo'lsak,
Tog'ni talqon etamiz.

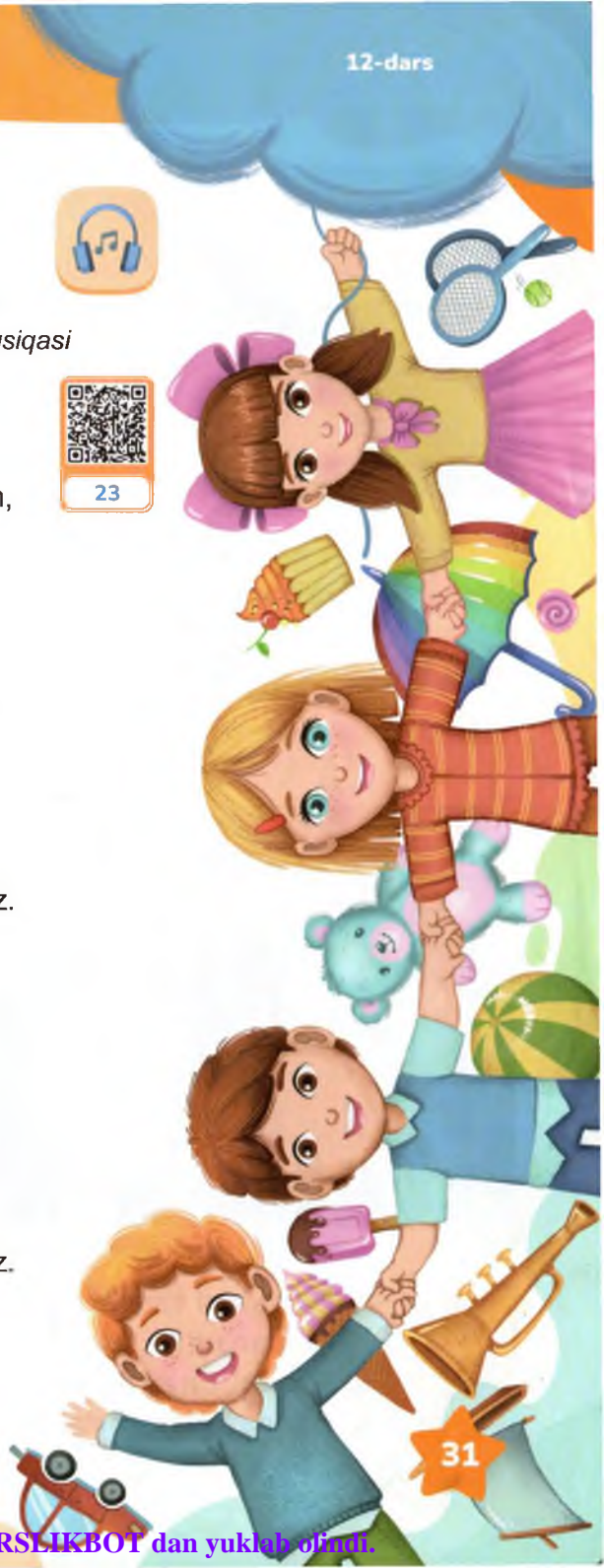
Naqorat:

Bir-ikki-uch, deymiz,
Qaynab-toshar kuch, deymiz.

Yo'limiz tik, ravondir,
Hur kelajak tomondir.
Bizga kuch-sabot bergan,
Ozod O'zbekistondir!

Naqorat:

Bir-ikki-uch, deymiz,
Qaynab-toshar kuch, deymiz.

BALET

Balet – bu musiqiy spektakl bo'lib, unda san'atkorlar raqs orqali voqealar va munosabatlarni ifodalaydilar.

Baletdagi raqqosa qizlar – balerinalar, erkak raqqoslar esa balet raqqosi yoki artisti deb ataladi.

Alisher Navoiy nomidagi Davlat akademik katta teatri

- ♦ Baletdagi raqslar boshqa raqslardan nimasi bilan farqlanadi?
- ♦ Baletni qayerda ko'rish mumkin?
- ♦ Qanday balet-ertaklarni bilasiz?

Pyotr Ilich Chaykovskiy – rus bastakori, o'qituvchi, dirijyor. U dunyodagi eng mashhur bastakorlardan biri. Pyotr Ilich 10 ta opera va 3 ta balet yaratgan, ular dunyoning katta sahnalarida tez-tez ijro etiladi. Uning “Oqqush ko'li”, “Uyqudagi go'zal”, “Qarsildoq” asarlari juda mashhur.

Bugun biz P.I. Chaykovskiyning T.A. Gofman qalamiga mansub “Qarsildoq va sichqonlar qirolli” ertagi asosida “Qarsildoq” baletiga yozgan musiqasi bilan tanishamiz.

- ♦ “Yog'och askarchalar marshi”ni tinglang.
- ♦ Bu musiqaning tabiati qanday?
- ♦ Uning tempi qanaqa?

Pyotr Ilich Chaykovskiy bir nechta raqslarni yaratgan:

Qahva
(arab raqsi)

25

Choy
(xitoy raqsi)

26

“Draje parisining raqsi” nomli asarida bastakor shirinliklar parisining nozik va nafis obrazini ifodalagan.

- ✦ Bu musiqa nimasi bilan farq qiladi?
- ✦ Bu musiqa qanday tabiatga ega?
- ✦ Har bir raqsning tempi qanday?

Yakuniy raqs – “Gullar vals” yorqin, zavqli va quvnoq jaranglaydi.

27

ARCHA ATROFIDA

Archa bezatilgan, ko'p chiroqlar
Atrofida aylanar do'stlar.
Va nihoyat kirib kelmoqdadir
Biz kutgan sevimli Yangi yil!

Naqarot:

Bo'lar sovg'alar bisyor,
Turli shirinliklar bor.
Birga o'ynaymiz,
O'ynab to'ymaymiz.
Biz baxtlimiz!

Aylanib biz archa atrofida,
Yumaloq, misoli doira.
Yaxshi niyatlar qilamiz,
Tinch bo'lsin bizning yurtimiz!

Naqarot: (2x)

Bo'lar sovg'alar bisyor,
Turli shirinliklar bor.
Birga o'ynaymiz,
O'ynab to'ymaymiz.
Biz baxtlimiz!

O'zgacha bo'ladi mo'jizalar,
Yonimdadir hamma yaqinlar.
Aylanamiz archa atrofida,
Aylananing shaklida bizlar!

Naqarot: (4x)

YANGI YIL

Kelmoqdadir Yangi yil,
Quvonadi barcha dil.
Do'stlar bilan jam bo'lib,
O'yna, kul.

Bu kun aslo zerikmaymiz,
Tunda ham uxlamaymiz.
Mehmonlarni kutamiz
Hammamiz.

Naqarot: (2x)

Yangi yil bilan tabriklaymiz,
Sizga omadlar tilaymiz.
Kelayotgan yangi yil,
Dunyo jam bo'lsin axir.

Dasturxonlar yozilgan,
Archalar bezatilgan.
Kutmoqdamiz, Yangi yil
Kelmoqda.

Kirib kelar Qor bobo,
Sovg'alarga boy bobo.
Aytamiz bizlar she'rlar,
Qo'shiqlar.

Naqarot: (2x)

Yangi yil bilan tabriklaymiz,
Sizga omadlar tilaymiz.
Kelayotgan yangi yil,
Dunyo jam bo'lsin axir.

Butun dunyoda bayram,
Unutilar tashvish-g'am.
Ko'ngilga to'lar bu kech,
Bu olam.

Hamma quvonar axir,
Yangi yil kelar axir.
Hammaga yetar sovg'a,
To'q ko'ngil.

Naqarot: (2x)

Yangi yil bilan tabriklaymiz,
Sizga omadlar tilaymiz.
Kelayotgan yangi yil,
Dunyo jam bo'lsin axir.

ANSAMBL

Musika sadolari ostida birgalikda qo'shiq aytish, raqsga tushish hamda cholg'u asboblarda kuy chalish mumkin.

Ansambl – bu bir nechta ishtirokchilarning birgalikda va o'zaro uyg'unlikda musiqiy asar ijro etishi.

Agar ansamblda hamma faqat musiqiy asboblarda kuy ijro etsa, bu **cholg'u ansambli** deb ataladi.

Agar ansamblda hamma qo'shiq aytsa, bu **vokal ansambli** deyiladi.

Agar ansamblda ham qo'shiq aytib, ham cholg'u asboblarda kuy chalinsa, bu **vokal-cholg'u ansambli** deb ataladi.

Ansamblda kamida 2 nafar, ko'pi bilan 14 nafar ishtirokchi bo'ladi.

Ikki musiqachidan iborat ansambl **duet** deb ataladi.

Uch nafar musiqachidan iborat ansambl **trio** deb ataladi.

To'rt nafar musiqachidan iborat ansambl **kvartet** deb ataladi.

- ◆ Ansambl nima?
- ◆ Ansamblda musiqachilar nima bilan shug'ullanadi?
- ◆ Ansamblning qanday turlari bor?
- ◆ Qanday zamonaviy ansamblarni bilasiz?

Yalla – o‘zbek xalq ijodida keng tarqalgan qo‘shiq turi. Shuningdek, ko‘plab mamlakatlarda mashhur bo‘lgan Farrux Zokirov boshchiligidagi o‘zbek vokal-cholg‘u ansambli ham “Yalla” deb ataladi.

“Yalla” ansambli ijro etgan “O‘zbekiston – Vatanim!” qo‘shig‘ini tinglang.

O'ZBEKISTON – VATANIM!

O'zbekiston – Vatanim,
Baxt bahorim, chamanim.
Yurt yagona, qalb tanho,
Elga fido jon-tanim.

Quchib qaynoq quchog'in,
Ko'zga surtib tuprog'in,
Hurlik qo'shig'in kuylab,
O'paman yurt bayrog'in.

NAQAROT: (X2)

Yalla, yalla, yalla-yalla,
Taronaman, allaman.
Yalla, yalla, yalla-yalla,
Yurt ishqida yonaman.

Odam bolamni deydi,
Sog'lom olamni deydi.
Oshiq ahli vafoli,
Sodiq sanamni deydi.

Sadoqatdan kuylayman,
Oqibatin o'ylayman.
Muhabbatsiz hayot yo'q,
Sadoqatdan so'ylayman.

NAQAROT: (X2)

Yalla, yalla, yalla-yalla,
Taronaman, allaman.
Yalla, yalla, yalla-yalla,
Yurt ishqida yonaman.

BAHORGI IMPROVIZATSIYA

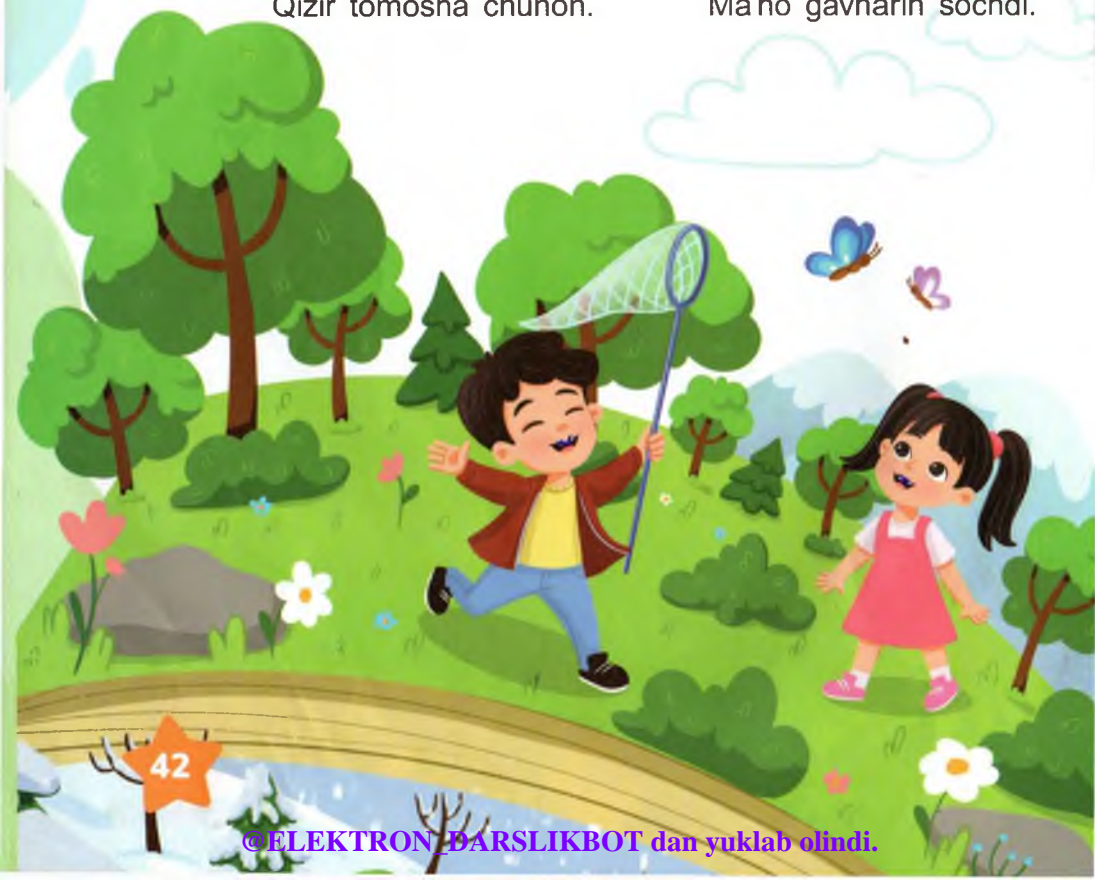
Improvizatsiya – bu asarning ijro jarayonida erkin holda ijod qilinishi.

- ✦ **She'rni o'qing.** Ushbu she'r sizda qanday his-tuyg'ularni uyg'otganini ayting.
- ✦ **O'zingizni bastakor deb tasavvur qiling.** Mazkur she'rga qanday musiqa mos kelishini ayting.
- ✦ **Ushbu she'rni o'zingizga yoqqan ohangda kuylashga harakat qiling.**

Bahor kelib Navro'zni,
Kutvoldi ahli o'rmon.
Ishonmasang kelib ko'r,
Qizir tomosha chunon.

Tantanani qirol Sher,
Ezgu so'z bilan ochdi.
Shoir Bulbul she'r o'qib,
Ma'no gavharin sochdi.

So'ng boshlandi bellashuv,
Qiziq musobaqalar.
Bayram "askiya"sini,
Avj oldirdi baqalar.

Shoxdan shoxlarga sakrab,
Akrobat bo'ldi Qoplon.
Maymun esa eng baland,
Dorda o'ynadi chaqqon.

Go'zallik tanlovida,
Tovusoyning tengi yo'q.
Uzoqqa tez chopishda,
Kiyikvoy misoli o'q.

O'ynab-kular jonzotlar,
Quvunch keksa-yoshida.
Toshbaqa ulkan Filni,
Ko'taroldi toshida.

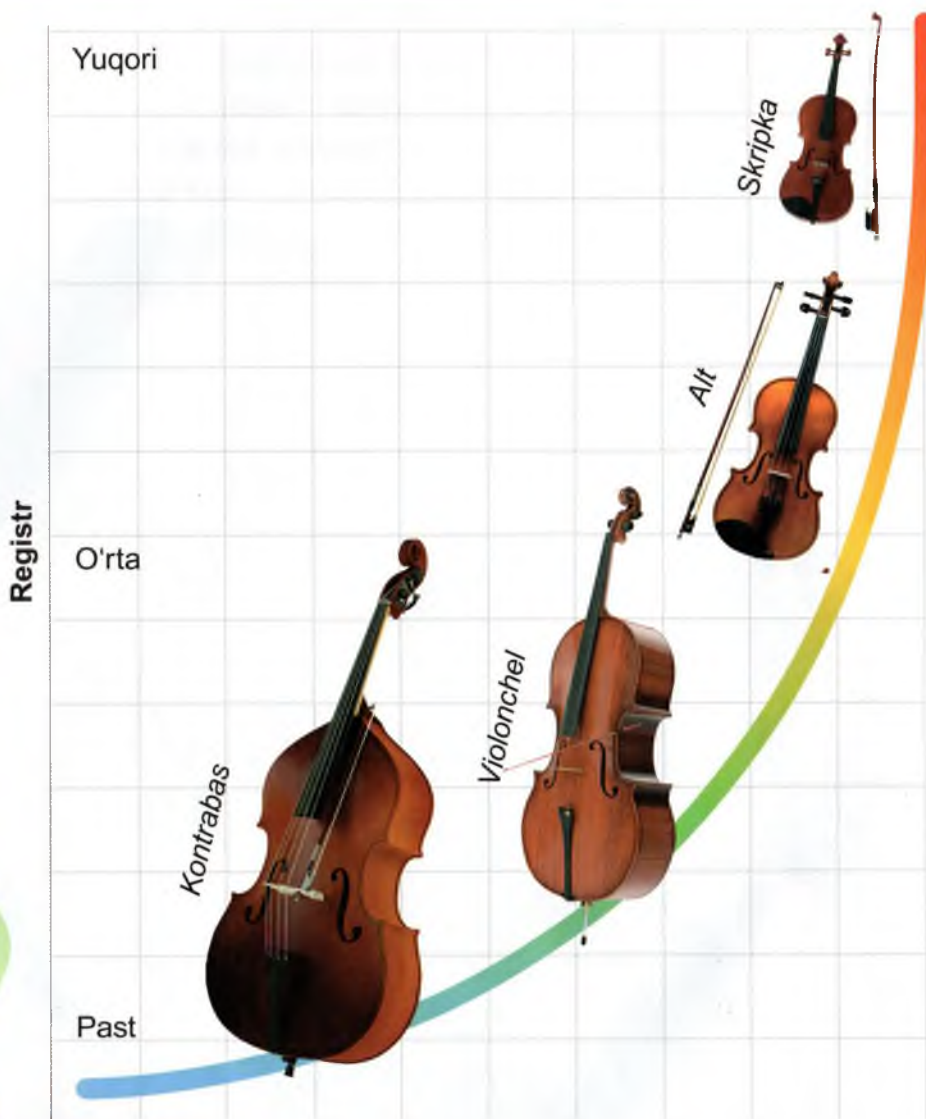
Hamma qoldi hayratda,
Tulki – mohir fokuschi.
Chaqqon harakat qilar,
Kenguru – zo'r bokschi.

REGISTR VA TEMBR

Registr – bu musiqiy tovushlar balandligi.

- ♦ “Petya va bo’ri” simfonik ertagini eslang.
- ♦ Bu cholg’u asboblari orqali ertakdagi qaysi qahramonlarning ovozi ifodalangan?
- ♦ Ushbu cholg’u asboblarning qaysi biri pastki registrda va qaysi biri yuqori registrda yangrashini solishtiring.

Tasavvur qiling, siz turli xil tovushlarni eshitib, ularni farqlay olishingiz kerak. Ular balandligi va jaranglashi bo'yicha bir xil bo'ladi. Gitara tovushini pianino tovushidan farqlay olasizmi? Erkak ovozini ayollarning ovozidan-chi? Farqlay olasiz, chunki hamma ovozning o'ziga xos tembr bor.

Tembr – bu tovushning individual xususiyati.

Kamalakning har bir rangi ming xil tusga ega bo'lgani kabi musiqiy tovushlar tembr ham turlichadir.

Organ – bu turli tembrli tovushlar chiqarishga qodir eng katta damli-klavishli cholg'u asbobi.

Bugun siz bilan Norvegiya deb atalmish go'zal va sirli mamlakatga sayohat qilamiz. Bu mamlakat xalqi g'orlarda yashovchi yovuz trollar haqida ko'plab afsona va ertaklar yaratgan. Norveg bastakori Edvard Grigning eng mashhur musiqiy asarlaridan biri "Tog' qirolining g'orida" deb ataladi.

- ♦ Bu musiqiy asar nima haqida hikoya qiladi?
- ♦ Sehrli muhit qanday tembrda ifodalangan?

- ♦ Tog' qirolining g'ori haqida o'zingiz ertak o'ylab toping.
- ♦ "Tog' qirolining g'orida" kompozitsiyasini tinglayotganda nimalarni tasavvur qilganingizni rasm orqali ifodalang.

AYIQPOLVONLAR BOG'CHASI

*H.Muhammad she'ri
T.Toshmatov musiqasi*

Bizning o'rmon bog'chamiz,
Daraxtzor-u keng o'tloq.
Bizning o'rmon bog'chamiz,
Daraxtzor-u keng o'tloq.
Qo'l ushlashib barchamiz,
Qo'shiq kuylaymiz quvnoq.
Qo'l ushlashib barchamiz,
Qo'shiq kuylaymiz quvnoq.

Naqarat:

G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u

Ayni peshin chog'ida,
O'rmonning quchog'ida.
Ayni peshin chog'ida,
O'rmonning quchog'ida.
O'tirib olib to'nkaga,
Asal qo'yib o'rtaga.
Maza qilib yalaymiz,
Turib yana o'ynaymiz.

Naqarot:

G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u-g'u-g'u-g'u
G'u-g'u

DINAMIKA

Dinamika – bu musiqiy asardagi tovushlar kuchi (baland yoki pastligi)ning o'zgaruvchanligi. U bastakor yoki ijrochiga musiqadagi nozik his-tuyg'u va kayfiyatlarni tinglovchilarga to'g'ri yetkazishga yordam beradi.

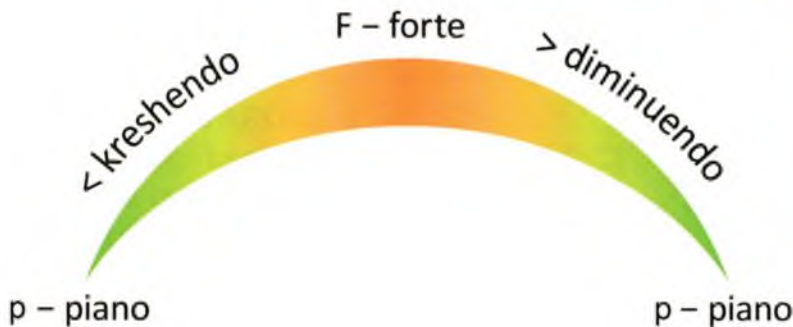
- ♦ Siz qanday dinamik ifodalarni bilasiz?
- ♦ Alla qo'shig'i qanday yangraydi?
- ♦ Marsh qanday yangraydi?

Musiqada tovushning asta-sekin kuchayib borishi **kreshendo** deb ataladi.

Asta-sekin pasayishi esa **diminuendo** deb ataladi.

Kreshendo va diminuendo belgilari matematik "katta", "kichik" belgilariga o'xshash.

Lyudvig van Betxoven – nemis bastakori, pianinochi va dirijyor, asarlari dunyoda eng ko'p ijro etiladigan bastakorlardan biri. U bolaligidayoq pianino, organ va skripka chalishni o'rgangan. Betxoven yetti yoshida ilk konsertini bergan va 12 yoshida o'zining birinchi asarini bastalagan. U 27 yoshga kirganida qulog'i kar bo'la boshlagan. Kasallik yigirma yil davomida rivojlangan va bastakorni 48 yoshida eshitishdan butunlay mahrum qilgan. Biroq Betxoven hatto kar bo'lib qolganda ham mutlaq ichki eshitish qobiliyatiga ega bo'lib, musiqa bastalay olgan.

Lyudvig van Betxoven 5-simfoniya

- Bu musiqiy asar qanday kayfiyat bag'ishlaydi?
- Qanday dinamik ifodalarni tingladingiz?

BUVIJON

Buvijon, sochingiz silab,
Barmog'imga o'rayman.
Umringizga umr tilab,
Sizga sihat so'rayman. } (x2)

NAQAROT:

Kunday yorug' beg'ubor
Yuzingizda quyosh bor,
Armon ko'rmang hech qachon,
Buvijonim, buvijon.
Qanday yorug' beg'ubor
Yuzingizda quyosh bor,
Armon ko'rmang hech qachon,
Buvijonim, buvijon.

Buvijon, sochingiz silab,
Barmog'imga o'rayman.
Umringizga umr tilab,
Sizga sihat so'rayman. } (x2)

NAQAROT:

Qanday yorug' beg'ubor
 Yuzingizda quyosh bor,
 Armon ko'rmang hech qachon,
 Buvijonim, buvijon.
 Kunday yorug' beg'ubor
 Yuzingizda quyosh bor,
 Armon ko'rmang hech qachon,
 Buvijonim, buvijon.

MUSIQA VA TABIAT

- ✦ Tashqarida yomg'ir yog'ayotganida siz qanday kayfiyatda bo'lasiz?
- ✦ "Quyosh jilmaydi", "Osmon qovog'ini soldi" iboralarini qanday tushunasiz?
- ✦ Sizga qanday havo ko'proq yoqadi? Yomg'ir yoqqandami yoki quyosh charaqlagandami?

Sergey Sergeyevich Prokofyev – mashhur bastakor, pianinochi, dirijyor. U ko'plab opera, simfoniya, sonata va pyesalar muallifi. Prokofyev bolalarga atab "Petya va bo'ri" nomli simfonik ertak, "Zolushka" nomli balet, "Irkrit o'rdakcha" nomli vokal ertaklarni yaratgan.

Bastakor "Bolalar musiqasi" to'plamini tabiat olamining go'zal va ajoyib manzaralaridan ilhomlanib yozgan.

S. Prokofyevning quyidagi asarlarini tinglang:

"Tong"

37

"Oqshom"

38

"Yaylov uzra
Oy kezar"

39

- ♦ Yaylovda qanday hasharotlarni uchratish mumkin?
- ♦ Sizningcha, musiqa orqali chigirtka va uning harakatlarini ifodalash mumkinmi?
- ♦ Musiqa ritmi, ohangi, tabiati qanday bo'ladi?

S. Prokofyev
"Chigirtkalar
hujumi"

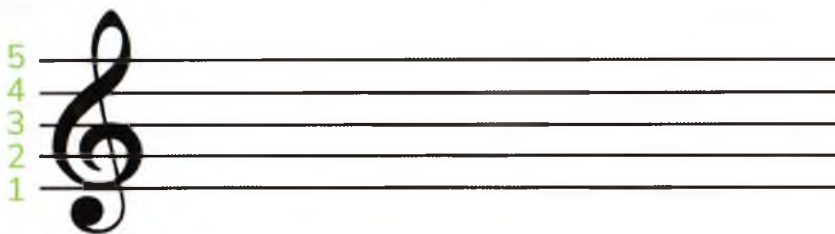
TOVUSH QATORI VA OKTAVA

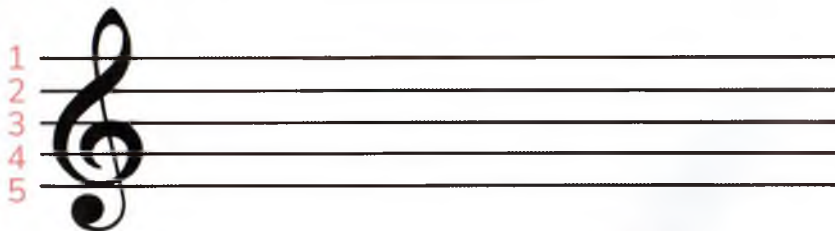
- ♦ Nota nima ekanini esga oling.
- ♦ Barcha notalarni tartib bilan ayting.
- ♦ Nota chizig'i nima?
- ♦ Nima uchun uni nota tashuvchi deb ataydilar?

Nota chizig'i beshta parallel chiziqdan iborat bo'lib, u nota yozish uchun ishlatiladi. Chiziqlar pastdan yuqoriga qarab raqamlanadi.

TO'G'RI

NOTO'G'RI

- ♦ Sol kaliti nima?
- ♦ Sol kalitini esga oling va qanday yozilishini ko'rsating.

Musiqa tovushlar qatoridan tashkil topadi.

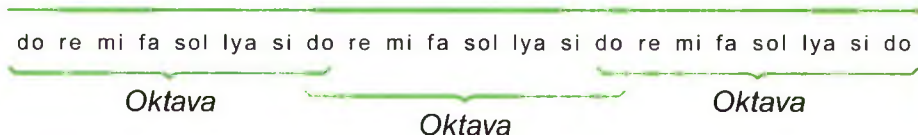
Tovushlar balandligining o'sish yoki kamayish tartibida ketma-ket joylashishi **tovush qatori** deb ataladi.

Har bir tovush – **tovush qatori notasi** deb ataladi.

Siz yetti notaning nomini bilasiz: do, re, mi, fa, sol, lya, si.

Ushbu notalarning tartibi bir necha marta takrorlanadi.

Tovush qatori

Oktava – bu bir xil nomdagi ikki qo'shni nota orasidagi masofa. Masalan, ikki qo'shni **sol** notasi oralig'i aynan oktavaga teng. Notalar kabi oktavalar ham o'z nomiga ega: subkontroktava, kontroktava, katta, kichik, birinchi, ikkinchi, uchinchi, to'rtinchi va beshinchi oktavalar.

1-oktava
notalari

YOMG'IR YOG'ALOQ

Yomg'ir yog'aloq,
Yam-yashil o'tloq.
Endi ekinlar
Chiqarar quloq.

NAQAROT:

Yashnasin dala,
Ochilsin lola
Tog'lar qo'ynida, misli
Shalola.

Bahor kelganda
Ochilar gullar.
Qo'ylar, qo'zilar
O'tlashga chiqar.

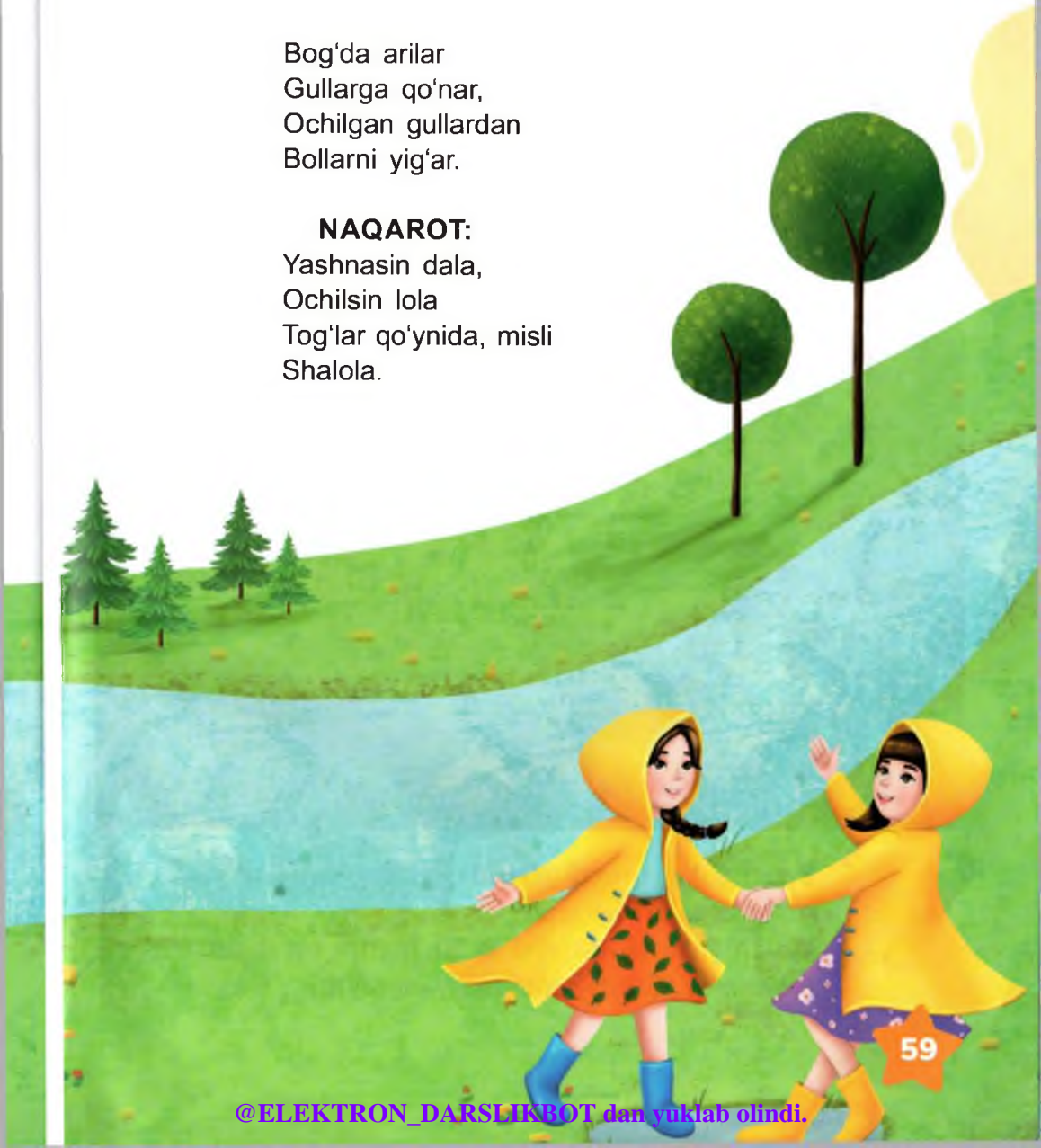
NAQAROT:

Yashnasin dala,
Ochilsin lola
Tog'lar qo'ynida, misli
Shalola.

Bog'da arilar
Gullarga qo'nar,
Ochilgan gullardan
Bollarni yig'ar.

NAQAROT:

Yashnasin dala,
Ochilsin lola
Tog'lar qo'ynida, misli
Shalola.

HARBIY ORKESTR

Harbiy orkestr bu harbiy musiqachilar guruhi bo'lib, ular tantanali tadbirlar va konsertlar paytida musiqa ijro etishadi.

Harbiy orkestr zarbli, yog'och va misdan yasalgan puflama cholg'u asboblardan tashkil topgan.

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining alohida namunali-ko'rgazmali harbiy orkestri respublikadagi eng mashhur musiqiy jamoalardan biridir. Bu jamoa madaniyat uylari, konsert zallari, harbiy qismlar va mamlakat hayotidagi turli madaniy tadbirlarda, shuningdek, radio va televideniyaedagi konsert dasturlarida doimiy ishtirok etadi.

- ♦ Sizningcha, urush yillarida qanday musiqa va qo'shiqlar urf bo'lgan?
- ♦ Urush yillarining qaysi qo'shiqlarini eshitgansiz?
- ♦ Bayramda qanday musiqa yangraydi?

O'zbekiston Mudofaa vazirligining alohida namunali-ko'rgazmali harbiy orkestri ijrosida "O'zbekiston" marshini tinglang.

- ✦ Bu musiqa qanday?
- ✦ Bunday musiqa ostida nima qilgan yaxshiroq?

Ushbu musiqa ta'riflash uchun mos so'zlarni tanlang.

G'amgin

Tez

Ritmik

Sho'x

Quvnoq

Nafis

Qayg'uli

G'olibona

Jarangli

Sokin

Vatanparvarlik
ruhidagi

Baland

Xafa

Tinch

Ma'yus

Tetik

MUSIQADAGI UCHTA KIT

Musiqadagi uchta kit – bu **qo'shiq**, **raqs** va **marsh**. Ular ulkan musiqa okeanini ushlab turadilar.

Qo'shiqning o'ziga xos xususiyatlari – bu musiqiylik va ohangdorlik.

Raqs bir tekis, quvnoq va jo'shqin bo'lishi mumkin.

Marshning o'ziga xos xususiyatlari – bu uning bir maromdagi ritmik harakatlardan iboratligi.

Qo'shiq, raqs va marsh uchun keltirilgan misollarni eslang va bu musiqalarga mos rasm chizing.

Quyidagi so'zlardan notalar nomini toping.

millat

pomidor

fazilat

domla

misol

reklama

referat

dono

issiqlik

visol

adolat

dovuchcha

favvora

sigir

farzand

siyoh

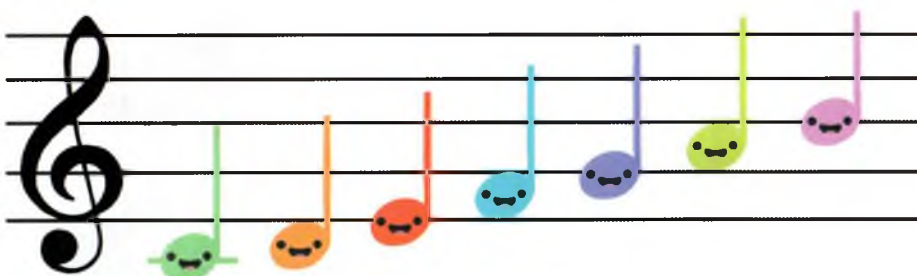
mador

NOTALAR DAVOMIYLIGI

- Nota chizig'ini chizing, sol kaliti va notalarni yozing.

DO RE MI FA SOL LYA SI

Rasmga qarang. Notalar nafaqat chiziqning turli qatorlariga yozilishi, balki ularning ko'rinishi ham turlicha ekaniga e'tibor bering. Ba'zilar oq va dumli, boshqalari qora, yana boshqalari esa tayoqchali.

Har qanday musiqiy tovush uzun yoki qisqa bo'lishi mumkin. Tovushning bu xususiyati esa **davomiylik** deyiladi. Notalarning davomiyligi quyidagicha belgilanadi:

BUTUN

YARIM

CHORAK

NIMCHORAK

- ♦ **BUTUN NOTA** – eng uzun davom etadigan nota. U “bir i, ikki i, uch i, to‘rt i” deb sanashgacha davom etadi.
- ♦ **YARIM NOTA** – butun notadan ikki marta qisqa nota. U “bir i, ikki i” deb sanashgacha davom etadi. Uning tayoqchasi ham bor. Bu tayoqcha **shtil** deb ataladi.
- ♦ **CHORAK NOTA** – yarim notadan ikki marta qisqa nota. U “bir i” deb sanashgacha davom etadi.
- ♦ **NIMCHORAK NOTA** – chorak notadan ikki marta qisqa nota. U “bir” yoki “i” deb sanashgacha davom etadi. Uning **bayroqcha** deb ataladigan dumchasi ham bor.

Butun notalarni tinglang va musiqa ritmiga moslab qarsak chaling.

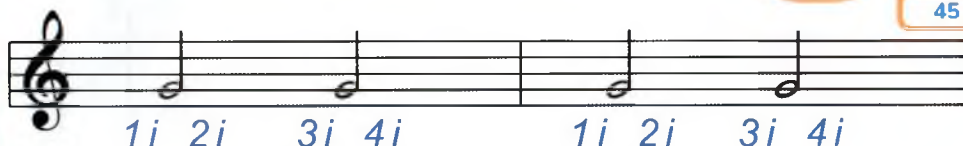
44

Yarim notani eshitishga harakat qiling va qarsak chalib bu ritmni takrorlang.

45

Endi chorak notalarni tinglang va ritmga moslab qarsak chaling.

46

Nimchorak notalarni tinglang va ritmini qarsak chalib takrorlang.

47

TWINKLE, TWINKLE LITTLE STAR

Twinkle, twinkle, little star,
How I wonder what you are.
Up above the world so high,
Like a diamond in the sky.
Twinkle, twinkle, little star,
How I wonder what you are!

- Bu qo'shiqning ohangi qanday?
- U qanday kayfiyatni uyg'otadi?

BIZ TANISHDIK:

- O'zbekiston xalq artisti, bastakor va dirijyor Shermat Yormatov bilan;
- italiyalik bastakor Antonio Vivaldi bilan;
- rus bastakori Pyotr Chaykovskiy bilan;
- nemis bastakori Lyudvig van Betxoven bilan;
- rus bastakori Sergey Prokofyev bilan.

BIZ TINGLADIK:

- simfonik orkestr tomonidan ijro etilgan musiqa;
- O'zbekiston milliy cholg'ulari orkestri tomonidan ijro etilgan musiqa;
- harbiy orkestr tomonidan ijro etilgan musiqa;
- V.A. Motsartning "Turk marshi";
- "Petya va bo'ri" nomli simfonik ertak;
- "Qarsildoq" baletidan musiqa;
- Edvard Grigning "Tog' qiroli g'orida" nomli musiqiy asari;
- L. Betxovenning 5-simfoniyasi;
- S. Prokofyevning bolalar to'plamidan musiqa.

Bu yil musiqa darslarida:

BIZ BILIB OLDIK:

- xor;
- orkestr;
- musiqiy ifoda vositalari;
- balet;
- ansambl;
- tovush qatori va oktava haqida.

BIZ O'RGANDIK:

- simfonik orkestrdagi cholg'u asboblarni ovoziga qarab tanib olishni;
- musiqiy ladni aniqlashni;
- temp va ritmni farqlashni;
- cholg'u asboblarning registrini farqlashni;
- dinamik belgilarni farqlashni;
- notalarning davomiyligini aniqlashni;
- bolalar qo'shiqlarining ohangini.

MUNDARIJA

1-dars. O'zbekiston madhiyasi	6
2-dars. Vatanjonim – Vatanim!	8
3-dars. Shermat Yormatov	10
4-dars. Orkestr	12
5-6-darslar. Simfonik ertak	16
7-8-darslar. Musiqiy ifoda vositalari	20
9-dars. Musiqa kayfiyati	24
10-dars. Temp va ritm	26
11-dars. Raqs	28
12-dars. Qo'shiq aytib	30
Saf qo'shig'i	31
13-14-darslar. Balet	32
Archa atrofida	35
15-dars. Yangi yil	36
16-17-darslar. Ansambl	38
O'zbekiston – Vatanim!	41
18-dars. Bahorgi improvizatsiya	42
19-20-darslar. Registr va tembr	44
21-dars. Ayiqpolvonlar bog'chasi	48
22-dars. Dinamika	50
23-dars. Buvijon	52
24-dars. Musiqa va tabiat	54
25-dars. Tovush qatori va oktava	56
26-dars. Yomg'ir yog'aloq	58
27-dars. Harbiy orkestr	60
28-dars. Musiqadagi uchta kit	62
29-30-darslar. Notalar davomiyligi	64
Twinkle Twinkle Little Star	67

Darslik holati haqida ma'lumot

Nº	O'quvchining F. I. Sh	O'quv yili	Darslik olingan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslik qaytarib berilgan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1	dkromova	2023	yaxshi			
2						
3						
4						
5						
6						

**Darslikni olish va o'quv yili oxirida uni qaytarishda
yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan
quyidagi mezonlarga muvofiq to'ldiriladi**

Yangi	Darslikning holati a'lo darajada
Yaxshi	Muqovasi butun, kitobning asosiy qismidan uzilmagan. Barcha sahifalar mavjud, butun, yirtilmagan, yelimi ko'chmagan
Qoniqarli	Muqovasi ezilgan, shikastlangan, kitobning asosiy qismidan qisman ajralgan va foydalanuvchi tomonidan tiklangan. Qayta tiklash ishlari qoniqarli. Yirtilgan sahifalar yopishtirilgan, ba'zi sahifalari yirtilgan
Qoniqarsiz	Muqovasiga chizilgan, kitobning asosiy qismidan to'liq yoki qisman yirtilib, uzilgan, qoniqarli tiklangan. Sahifalari yirtilgan, ba'zi sahifalari yo'q, bo'yalgan, ifloslangan, tiklash mumkin emas

UO'K 78(075.3)
KBK 85.31ya72
Ch 45

N.P.Cheryomuxina
Musiqiy savodxonlik: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. /
N.P.Cheryomuxina. – Toshkent: "Novda Edutainment", 2023. – 72 b.

Nadejda Petrovna Cheryomuxina

Musiqiy Savodxonlik 2-sinf

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

"Novda Edutainment"
Toshkent – 2023

Muharrirlar:
Badiiy muharrir
Musahhihlar:
Rassom
Kompyuterda sahifalovchi

*M.M.Mirsalikov, Sh.Y.Muslimova
A.M.Sobitov
G.Amrulloyeva, X.Serobov
R.R.Ismailova
S.V.Kosyanenko*

Nashriyot litsenziyasi AI №158. 03.07.2023-yilda original-maketdan bosishga ruxsat etildi. Bichimi 60×84/8. Kegli 16 n/shponli.
"Arial" garniturası. Ofset bosma usulida bosildi.
Mashinada yengil bo'rlangan (Machine Finished Coated) 80 g/m² qog'oz.
Shartli b.t. 9. Hisob-nashriyot t. 0,9.
Adadi 626 913 nusxa. Buyurtma raqami 23-293.
"O'zbekiston" NMIUda chop etildi.

